

NOAM CHOMSKY*

Svetovna ureditev in njena pravila: variacije na nekatere teme

I

Obstaja nekaj daljnosežnih tez o sodobni zgodovini, ki so na široko razglašene v bogatih zahodnih industrijskih družbah. Rad bi pretehtal tri najvažnejše.

Najsplošnejša je teza, da se zgodovina steka k idealu liberalne demokracije in popolnega trga. Drugič, pravkar smo izšli iz veličastnega boja, v katerem so bili ti ideali potrjeni. Tretjič, v novi svetovni ureditvi, ki se vzpostavlja, bo končno prevladala vladavina prava pod vodstvom Združenih držav Amerike, stare voditeljice v boju za svobodo, pravičnost in mednarodno pravo, ki so ji Britanci vedno odločno stali ob strani. Anglosaksonske države so zdaj sposobne uveljaviti načela Listine OZN, ki so se jim tako dolgo poklanjale, zlasti načelo, da v mednarodnih odnosih ne sme biti dovoljena grožnja ali uporaba sile, tj. temeljno načelo svetovne ureditve. Odgovor na Huseinov vdor v Kuvajt, ki ga je omogočila odprava ruske obstrukcije, odpira novo obljubljeni obdobje.

Stvarnost je nekoliko drugačna. V dejanskem svetu imajo bogati in močni demokracijo in svobodni trg za grožnjo, nevarnost, ki jo je treba premagati. Hladna vojna je bila dovolj stvarna, vendar bi jo morali pojmovati v precej drugačnih okvirih. Glede na vladavino prava je potrebno precej poguma, da vzameš za njenega zaščitnika državo, ki jo je Mednarodno sodišče obsodilo zaradi njene »nezakonite uporabe sile«¹ proti Nikaragvi; ki je začela obdobje po hladni vojni, takoj po padcu berlinskega zidu, z vdorom v Panamo zaradi postavitve klientelističnega režima, z dogovorom veta na dve resoluciji Varnostnega sveta OZN, ki sta obsojali njeno delovanje (s pomočjo Združenega kraljestva, seveda), in ne glede na resolucijo Generalne skupščine OZN, ki je ožigosala invazijo kot »flagrantno kršenje mednarodnega prava in neodvisnosti, suverenosti in teritorialne celovitosti držav«² in zahtevala umik »ameriških invazijskih sil iz Paname«³; nadalje, države, ki je odgovorila na iraški vdor v Kuvajt kmalu zatem v strahu, da bi lahko Sadam Husein posnemal to, kar so ZDA v Panami pravkar izvedle s približno istim številom civilnih žrtev. Da ne govorimo o nekaterih drugih primerih, ki nam pridejo na misel in se ne skladajo docela s povzdignjeno retoriko.

Glede te pa ni pomanjkanja. Visoko cenjena znanstvena študija zalivske vojne Lawrencea Freedmana in Efraima Karsha se začne s pohvalnim citiranjem slavnostnega govora predsednika Georgea Busha 29. januarja 1991, v katerem je izjavil, da: »to, kar je v nevarnosti, je več kot ena majhna država; to je velika ideja: nova svetovna ureditev – v kateri so različni narodi povezani zaradi splošnega

* Dr. Noam Chomsky, univ. prof., Massachusetts Institute of Technology, Cambridge, ZDA. Prispevek je nebitveno skrajšan.

dobra, da bi uresničili splošne težnje človeštva: mir in varnost, svobodo in vladavino prava.«¹ »Ni videti veliko dvoma,« pišeta avtorja, »da je na Busha od vseh najbolj vplivala potreba po obrambi načela nenapadanja in analogija z neuspehom politike popuščanja v 30. letih.« Zalivska vojna se je bojevala »za vladavino prava v mednarodnih odnosih«, jasno kršeno v tej »izredno očitni krizi«, »šolskem primeru agresije . . . proti majhni, nesrečni sosednji državi«, kar je porušilo »temeljno pravilo mednarodne ureditve«. Bush je bil »križar . . . zaradi mednarodnih norm dostojnosti«.

Sadamov vdor v Kuvajt je bil tako radikalno različen od križarskega vdora v Panamo nekaj mesecev prej – ali, če se držimo ljubših Freedmanovih in Korshevih pojmov, »lova na Noriego«, izkušnje, ki je »opozorila pred preganjanjem Sadama Huseina okrog Bagdada«. Podobno ga ne moremo primerjati z izraelskim napadom na Libanon (z daleč večjimi civilnimi žrtvami kot Kuvajt – Panama), ki ga nepopustljivi zagovorniki načela nenapadanja vdano podpirajo. Ali vrsta drugih primerov.

Za nadaljnjo razjasnitev razlik spomnimo, da je imel izraelski vdor v Libanon namen »oslabiti položaj zmernežev v (PLO) vojski« in tako zavreti »mirovno ofenzivo PLO« in »ustaviti vzpon političnega ugleda (PLO) (izraelski strateški analitik Avner Yaniv, potrjeno z visoko obveščevalno, vojaško in politično avtoriteto), tako da bi ga morali imenovati »vojna za zaščito okupacije Zahodnega brega«, ki jo je spodbudil Beginov »strah zaradi zagona mirovnega procesa« (upokojeni general Yehoshaphat Harkabi, znan izraelski arabist in vojaškopolični analitik). Izraelskemu vdoru je sledilo leto vojaških napadov na Libanon s številnimi civilnimi žrtvami in neuspešnimi poskusi, da bi izvalil odgovor PLO, ki bi lahko bil izgovor za načrtovano invazijo (kar Freedman in Karsh imenujeta »podaljšano zatišje«, premor v nasilju, morda zato ker so bili ubiti samo Libanonci in Palestinci). Reagan-Busheva administracija je vložila veto zoper resolucijo Varnostnega sveta, ki je obsojala Izrael zaradi namenskega prezrtja njegovih zahtev po umiku iz Libanona, in še ene zahteve po hkratnem umiku izraelskih in palestinskih oboroženih sil in Bejruta, ki je ravno takrat doživel uničujoče izraelsko bombardiranje civilnih ciljev. Zadnji veto je bil zagovarjan s tem, da je »bila resolucija očiten poskus ohraniti PLO kot politično silo pri življenju«, popolnoma nesprejemljiv, če upoštevamo cilje od ZDA zaščitene agresije.²

Nekje drugje je profesor Freedman ugotovil »vznemirljiv« neuspeh prizadevanj za politiko, ki bi spoznala agresijo »kot zločin, proti kateremu je vedno pomembno nastopiti kot priča«. Svetovni sistem ne more preživeti takšne malodušne drže nič bolje, kot lahko vlade brez težav »ignorirajo vztrajne izzive vladavini prava doma«. Zavezani moramo biti »uveljavljanju prava« nasproti kršilcem, vedno pripravljeni kaznovati vojni zločin agresije v skladu z globoko zavezujočimi anglo-ameriškimi (US-UK) načeli.³

Takšno plemenito mnenje pa seveda ni omejeno samo na znanstvene študije.

¹ L. Freedman and E. Karsch, *The Gulf Conflict 1990–1991: Diplomacy and War in the New World Order* (1992). Za nekatere druge podatke glej mojo *Detering Democracy* (1991; updated edition 1992). Kot resno splošno študijo glej D. Hiro, *Desert Shield to Desert Storm* (1992).

² Freedman and Karsh, op. cit., n. 1, pp. 212, 413, 440, 435, 73. A Yaniv, *Dilemmas of Security* (1987) 66 ff., 100 ff., 143, 301 f., 52 f. Y. Harkabi, *Israel's Fateful Hour* (1988) 100f. Veto, B. Nossiter, *New York Times* 27 June 1982. S. V. Mallison and W. T. Mallison, *Armed Conflict in Lebanon* (1985) 94, 104; T. Mallison and S. Mallison, *The Palestine Problem in International Law and World Order* (1986) 477–79. O interpretaciji invazije glej še mojo knjigo *Fateful Triangle* (1983) ch. 4.6.1; *Pirates and Emperors* (1986) ch. 2.

³ L. Freedman, prikaz knjige R. Tucker and D. Hendrickson, »The Imperial Temptation« in *International Affairs*, January 1993.

Glavni diplomatski dopisnik New York Timesa Thomas Friedman piše, da je bilo načelo, ki je vodilo predsednika Busha v zalivski vojni, da je alternativa nespoštovanju mednarodnih mej med suverenimi državami kaos«. Toda temeljni problem, pojasnjuje avtor, je daleč globlji: »Ameriška zmaga v hladni vojni je bila . . . zmaga za vrsto političnih in ekonomskih načel: demokracijo in svobodni trg.« Končno je tretji svet prišel do spoznanja, da »je svobodni trg znak prihodnosti – prihodnosti, za katero je Amerika hkrati vratar in model«.⁴

Čeprav je mišljenje tretjega sveta značilno bolj atributivno kot vzorčno, lahko mimogrede opazimo, da se zdi manj kot evforično glede »prihodnosti«. Malo prej kot je Busheva administracija sprejela frazo »nova svetovna ureditev«, da bi pokрила svojo zalivsko dejavnost s primerno veličino, je južna komisija – sestavljena iz vodilnih ekonomistov tretjega sveta, vladnih načrtovalcev, verskih voditeljev in drugih – uporabila ta pojem precej drugače v pomembnem dokumentu, ki je prikazal bedno stanje tradicionalno zahodnih torišč, zahtevajoč – brez večjega upanja – »novo svetovno ureditev«, ki bo ustrezala »južnaškemu pledoajeju za pravičnost, enakost in demokracijo v globalni družbi«. Latinskoameriški škofje so tudi proučevalci nerazvitosti. Decembra 1992 so imeli svojo četrto splošno konferenco v Santo Domingu, ki jo je spremljal tudi papež. Vatikan je skrbno nadziral dnevni red iz strahu, da bi utegnili škofje nadaljevati pot, ki so jo začeli na zgodovinski konferenci Medellina in Puebla, na kateri so sprejeli »preferencialno izbiro za revne«, izzivajoč s tem Reaganovo in Bushevo vojno po uničenju te herezije, ki je s pomočjo revnim ljudem grozila s prevzemom določenega nadzora nad njihovim življenjem in se lotila brutalne dediščine prevlade in izkoriščanja. Kakor koli že, škofje so opozorili na »prevladujočo neoliberalno politiko« Busheve nove svetovne ureditve, ki je tu pa tam povzročila poslabšanje demokratičnega življenja in obsodila ogromno večino celo na večjo bedo, ter zahtevali »pospeševanje socialnega deleža države kot nujno pomembne vrste pastoralnega dela«. Strahotna revščina tega področja »se ni zgodila sama po sebi«, so dodali na bolivijski škofovski konferenci, »pač pa je rezultat sedanjega svobodnega tržnega sistema, ki nima nobenega nadzora, in gospodarskih prilagoditev, ki so del neoliberalne politike, ki ne upošteva socialne razsežnosti«. Opozorimo še, da je Bolivija prizorišče »gospodarskega čudeža«, zelo hvaljenega na Zahodu, vključujoč tiste, ki so obogateli z izvozom koke, na katerem ta čudež počiva.⁵

Vendar je to gledanje močnih, ki odmeva v doktrinarnem sistemu. »Nova svetovna ureditev« Georgea Busha, ne tista od južne komisije ali škofov, ki se zavzemajo za revne, je »val prihodnosti, ki je tako navdihujoč za tiste, ki držijo položaj v svojih rokah«.

Kar se tiče Združenih narodov, je skoraj splošno uveljavljeno, da so doživeli »neverjetno veliko spremembo« avgusta 1990 z utišanjem »večine svojih obrekovalcev« in osvoboditvijo predsednika Busha pri oblikovanju »nove svetovne ureditve za reševanje konfliktov z večstransko diplomacijo in kolektivno varnostjo« (ed. New York Times). George Ball (New York Review) pa je sprožil kritiko te politike: »S koncem hladne vojne in začetkom zalivske krize so Združene države zdaj lahko preizkusile veljavnost Wilsonovega koncepta kolektivne varnosti – preizkus, ki ga je v zadnjih štiridesetih letih preprečeval avtomatični sovjetski veto v Var-

⁴ New York Times Week in Review 2 June 1992.

⁵ South Commission, *The Challenge to the South* (1990) 216 ff., 71 f., 287. P. Corda, *Excelsior* (Mexico) 4 December 1992. I. Linden, director, Catholic Institute of International Relations, »Reflections on Santo Domingo« *The Month* January 1993. »O Bolivijskem gospodarskem čudežu«, glej mojo knjigo *Year 501* (1993) ch. 3.4.

nostnem svetu«. Tu je verzija BBC: »Kremelj je med hladno vojno pogosto uporabljal veto, da bi zaščitil svoje interese pred grožnjo z intervencijo ZN. Kolikor dolgo je bil odgovor »Nyet«, so razprave v svetu ostale sovražne, toda končno se je sovjetsko stališče popolnoma spremenilo in so pripravljeni sodelovati z anglo-ameriškimi zagovorniki vladavine práva« (BBC dopisnik Mark Urban). Primerov je obilo.⁶

Znanstveniki se strinjajo z impresivnimi dejstvi in podatki, ki potrjujejo zgodovino. Oxfordski profesor Adam Roberts, akademski strokovnjak za Združene narode, je zapisal: »Večino svojega 45-letnega obstoja Varnostni svet ni bil sposoben sprožiti akcije glede določenih pomembnih problemov zaradi vzhodno-zahodne sovražnosti. Do konca 1989 je Sovjetska zveza vložila veto na 114 resolucij, ZDA na 67, Britanija na 30, Francija na 8 in Kitajska na 3. S koncem hladne vojne so možnosti za delovanje ZN postale večje – vodilni obstrukcionista je namreč izpadel iz igre. Slika ob njegovem članku prikazuje smejočega se Georgea Busha, ko je »slavil resolucijo ZN o uporabi sile proti Iraku«, katere naslov opozarja, sklicujoč se na sporazum v Varnostnem svetu, ki si je opral roke v tej zadevi in jo prepustil anglo-ameriški (US-UK) sili, na veliko kršitev Listine, toda s priznanjem, da določenih predpisanih postopkov ni mogoče izpeljati zaradi ameriške nepopustljivosti.⁷

Ti primeri so vzeti iz obdobja, ko so znanstveni menedžerji delali nadure pri razvnananju vojne vročice. Toda sporočilo ostaja še naprej neizpodbitno dokazano z izrazito soglasnostjo. Če vzamemo enega od mnogih primerov: New York Times Week in Review je postavil januarja 1993 glavni članek o novi svetovni ureditvi pod naslovom Bolj kot kdaj koli je politika ZN nekakšna ameriška predstava. Avtor Craig Whitney začne prispevek z zgodovinskim ozadjem; v »večini njene zgodovine« je Sovjetska zveza »nasprotovala Združenim državam v Varnostnem svetu in v skoraj vseh primerih blokirala pomembnejše akcije ZN. V tistih primerih, ko so bili ZN sposobni delovati, od Koreje do Perzijskega zaliva, je bilo to vedno z močno politično podporo in vojaškimi mišicami Združenih držav« – zdaj pa so končno zmožni svobodnega delovanja. Nekaj dni prej je kanadski volilni časopis obvestil »Huseina in njemu podobne«, da je »nova odločnost po vzpostavitvi vladavine prava stvarna in bo uveljavljena«. Zgodba z naslovne strani dan prej pa govori o poročilih Amnesty International, da na Haitiju »prevladuje nezakonitost«. Zloraba človekovih pravic je del vsakdanjega življenja večine Haitičanov po nasilnem zrušenju demokratično izvoljene vlade; v revnih predelih so »prebivalci nostalgični za Duvalierovimi dnevi« in nek zahodni diplomat dodaja, da je »slabše kot v najmračnejših dneh Duvalierovega režima, to je mednarodna zadrega, ki nas sili k delovanju« – namreč z zagotavljanjem blagostanja za ubijalce s tihim sporazumom med zahodnimi elitami, da je nujno zatreti neprijetne duhovnike in bazična gibanja, da bi oblast ostala v rokah tistih, ki jih New York Times imenuje »civilna družba«, kar pomeni zahodno usmerjeno kleptokracijo.⁸

⁶ Chomsky, op. cit. n. 1, ch. 6.

⁷ The Independent (London) 3 December 1990.

⁸ C. Whitney, New York Times 17 January 1993; editorial, Globe and Mail (Toronto) 14 January 1993; A. Picard, Globe and Mail 13 January 1993. O washingtonski verziji New York Timesa, gl. moj članek v Lies of Our Times (New York) February 1993.

Za podporo zelenih sklepov glede treh temeljnih tez je nujno pregrešiti se glede zgodovinskega in sodobnega spomina. Naj začnem s pravili svetovne ureditve, se potem obrnem k hladni vojni in končno lotim širših vprašanj demokracije in svobodnih trgov ter preoblikovanja svetovne ureditve.

1. Običajna verzija o OZN je popolnoma točna za njenih prvih nekaj let; to je, ko je bila sestavljena večina z mogočnega seznama sovjetskih vetov profesorja Roberta. V teh letih je bila moč ZDA tako izjemna, da bi lahko uporabile ZN kot sredstvo za svojo zunanjo politiko, usmerjeno proti Sovjetski zvezi in drugim sovražnikom. V 50. letih so se razmere začele spreminjati, ker so si druge sile opomogle od vojnega opustošenja, dekolonizacija pa je razširila članstvo ZN, kar je vodilo k t. i. »tiraniji večine«. Če se obrnem k pomembnejši novejši preteklosti, je bilo po letu 1970 vloženi 88 vetov, 80 jih je Zahod, in s trdnim vodstvom ZDA 62, Veliko Britanijo na drugem in Francijo daleč zadaj na tretjem mestu in ZSSR na četrtem mestu, navadno glasujočo z večino. V Generalni skupščini ZN je bila osamitev ZDA še celo bolj osupljiva. Zadeve, v katerih so ZDA blokirale delovanje ZN, vključujejo pozive k upoštevanju pravil mednarodnega prava in preklic agresije, nadalje človekove pravice, razoroževanje, mednarodni terorizem, srednjezhodno in srednjeameriško diplomacijo in drugo; bližji pogled pokaže, da je imela večina zadev malo, če sploh kaj, opraviti s hladno vojno, dejstvo, ki je občasno priznано v novejših vladnih dokumentih. Ameriško spodkopavanje ZN bi bilo celo bolj dramatično, kot je bilo, če ne bi ZDA zaradi dejanske ogromne moči obdržale glavne zadeve zunaj dnevnega reda. Sovjetski napad na Afganistan je bil močno obsojen, toda ZN niso bili nikoli pripravljeni na uničenje zaradi zgovarjanja na ameriški napad na Južni Vietnam in potem celo Indokino – da omenim samo dogodke, ki so se pripetili v zgodovini, čeprav ne v njeni satarizirani zahodni verziji.

Z 80. leti je postala osamitev ZDA tako izrazita, da je bil New York Times prisiljen objaviti članek, ki je tarnajoče raziskoval, zakaj se razhajajo s svetom: katere psihološke ali druge pomanjkljivosti bi lahko povzročile takšno nenavadno vedenje? Reaganova administracija je poskušala paralizirati Združene narode z odlaganjem vplačil in njihovim potiskanjem na rob bankrota, dejansko uničujoč UNESCO zaradi njegove usmeritve (tretji svet) in spodkopavajoč delovanje ZN za človekove pravice, ker so dražili takšne prijatelje, kot so bili argentinski in salvadorski mučitelji; Britanci so pomagali z rehabilitacijo državnega terorja v Argentini in Gvatemali. Nadalje se je podcenjevanje ZN nadaljevalo prav skozi zalivsko vojno.⁹

Nekatere prej navajane trditve so blizu natančnosti, vendar pa zahtevajo razlago. Robert je pravilno ugotovil, da »so s koncem hladne vojne možnosti za delovanje ZN postale večje – namreč kot sredstvo moči ZDA so ZN zdaj zadosti obvladljivi. Propad ZSSR je dodal še en skoraj avtomatični glas za ZDA v Varnostnem svetu. Prav tako je odpravil prostor za omejeno stopnjo neodvisnosti v tretjem svetu. Opozicija tretjega sveta je bila še nadalje nevtralizirana s katastrofo kapitalizma v 80. letih, ki je opustošila večino tradicionalnih kolonialnih področij, ne glede na japonsko vplivno cono, kjer je država dovolj močna, ne samo da nadzira delo, ampak tudi kapital, in je bila tako sposobna zagotoviti določeno obrambo

⁹ Za podrobnosti glej Chomsky, op. cit., n. 1, ch. 6.5; Necessary Illusions, ch. 4 and App. IV. 4; moj esej v C. Peters (ed.), *Collateral Damage* (1992). Še W. Preston, E. Herman, and H. Schiller, *Hope and Folly* (1989); I. Guest, *Behind the Disappearances* (1990).

pred razdejanjem s strani zahoda vsiljene tržne ideologije.¹⁰ In Whitney ima prav, ko trdi, da so ZN lahko delovali samo ob močni politični podpori in vojaških mišicah ZDA – iz enostavnega razloga, ker bi ZDA dovolile delovanje ZN samo v skladu s svojo voljo. Če so ZN odklonili spremembo stališča, so bili enostavno zavrženi kot svetovno sodišče, kot »sovražni forum« in zato nepomembni, kar je potrdila obsodba terorizma ZDA v Nikaragvi (New York Times z odobritvijo prosvetljenega mnenja precej splošno, vključno z znanimi znanstveniki mednarodnega prava in zagovorniki svetovne ureditve).¹¹

Bolj splošno gledano so ZN običajno lahko delovali samo z odobritvijo »velikih sil«, pri čemer so imele ZDA odločilen glas ob upoštevanju odnosov sil. Nobenih racionalnih temeljev ni za pričakovanje kakšnih pomembnejših sprememb, razen da Washington lahko zdaj deluje svobodneje kot prej, tj. dejstvo, ki je sprožilo strah in grozo skoraj povsod na jugu. To ni nič presenetljivo, saj je sloves ZDA po padcu berlinskega zidu v bistvu isti kot prej ne glede na izgovore. Panama je razkrivajoč primer, kjer zopet vlada tanka elita evropskih bankirjev in poslovnežev, z mamilskimi izsiljevanji in ugrabitvami, ki so dosegla nov vrh hkrati z revščino in dobičkom, pri čemer se je Washington na začetku 1991 dobro zavedal, da »bi odprava ameriškega zaščitnega plašča lahko hitro povzročila civilno ali vojaško zrušitev (od ZDA vsiljenega predsednika) Endara in njegovih podpornikov«.¹²

Podobnega izida se je Washington ustrašil, ko je Irak napadel Kuvajt. Po mnenju raziskovalnega novinarja Washington Posta Boba Woodwarda je predsednika Busha skrbelo, da ne bi Savdijci v zadnjem trenutku nespametno ravnali in sprejeli marionetni režim v Kuvajtu po iraškem umiku. Njegovi svetovalci so se bali, da bi se Irak lahko umaknil, za seboj pa pustil »večino iraških specialnih sil v civilnih oblekah«, čeprav najbrž ne oborožene sile, kot so to storile ZDA v Panami, medtem ko bi prevzeli dve nenaseljeni obalni področji, ki sta po britanskem imperialnem sporazumu pripadli Kuvajtu, da bi blokirali iraški dostop do morja (ameriški general Norman Schwartzkopf); ameriškega generala Colina Powella pa je skrbelo, da bi se pod iraškim vplivom lahko spremenil *status quo*, celo po umiku Freedman in Karsh, ki poskušata prikazati anglo-ameriška prizadevanja v najlepši možni luči, sklejata, da: »Sadam, kakor vse kaže, ni nameraval niti uradno anektirati majhnega emirata niti vzpostaviti v njem stalne vojaške prisotnosti. Namesto tega je poskušal vzpostaviti hegemonijo nad Kuvajtom, zagotavljajoč njegovo popolno finančno, politično in strateško podložnost svojim željam« – podobno kot so nameravale ZDA v Panami in Izrael v Libanonu (in dosegle v prvem primeru). Sadamov načrt je postal oster, nadaljujeta avtorja, zaradi mednarodnega odziva; če prevedemo v znanstveno nesprejemljivo resnico, ker ZDA in Britanija izjemoma nista blokirali odziva, ki je standard v primeru takšnih »šolskih primerov agresije«. Tako ne bi moglo biti mednarodnega odziva, če ZDA odobravajo ali vodijo agresijo. Avtorja se očitno ne zavedata, da ti sklepi v celoti spodkopavajo osrednji argument njune knjige, nazorno prikazujejoč, da so imeli »ciniki«, ki jih grajata zaradi pomanjkljive zaznave plemenitosti anglo-ameriškega (US-UK) vodstva, pravzaprav prav.¹³

Strah pred mirno rešitvijo je obstajal vseskozi. Iraški predlog za popoln umik

¹⁰ Glej Chomsky, op. cit., n. 1, ch. 7, in op. cit., n. 5. Še Challenge to the South.

¹¹ Glej Necessary Illusions, 82.

¹² Latinsko-ameriški specialist S. Ropp, »Things Fall Apart: Panama after Noriega« v: Current History March 1993. Glej še Chomsky, op. cit., n. 1, ch. 5 and op. cit., n. 5, pp. 84–5, on the aftermath.

¹³ B. Woodward, The Commanders (1991) 251–2, Freedman and Karsh, op. cit., n. 1, pp. 67 f.

iz Kuvajta 2. januarja 1991, ki so ga srednjevzhodni strokovnjaki ameriškega zunanjega ministrstva označili kot »resno predpogajalsko možnost«, so anglo-ameriški voditelji takoj zavrnil in dejansko utišali z mediji (kot v prejšnjih primerih je en časopis, newyorški *Newsday*, natančno poročal o dejstvih; utajitev je bila, se zdi, popolna v Veliki Britaniji). Bushev odgovor je bil: »Ne sme biti nobene nagrade za agresijo. Niti ne bo nobenih pogajanj. Načelo ne sme biti kompromitirano«. Diplomacija ni izhod. Trditev, ki bi prej šokirala izobražene mladostnike, je šla mimo brez komentarja v uglednih krogih, kot se je približeval skrajni rok 15. januar, tako je Bela hiša postajala vedno bolj prestrašena pred t. i. »morečim scenarijem«: iraškim umikom in diplomatsko rešitvijo. Prizadevanja Iraka, ZSSR in drugih držav, da bi omogočili Iraku umik v februarju 1991, so vlada in mediji izkrivili in osorno odbili. Intelektualna skupnost je velikodušno in vdano molčala.¹⁴

Skrajno hipokrizijo nastopaštva glede zalivske vojne so dodatno poudarili dogodki februarja 1991. leta. Ko so bombe deževale na Irak in je George Bush ponosno izjavil: »To, kar smo obljubili, teče,« je libanonska vlada obnovila svojo prošnjo, naj Izrael spoštuje resolucijo Varnostnega sveta ZN št. 425 iz marca 1978, zahtevajoč v skladu z njo njihov takojšen umik iz južnega Libanona.¹⁵ Za prošnjo se kot običajno niso zmenili, medtem ko so ameriški varovanci terorizirali okupirano področje in drugod bombardirali po želji, medtem ko je preostali del Libanona prevzel v svoje roke Bushev novi prijatelj Hafez-el-Assad. V istem mesecu je začel veljati sporazum med Avstralijo in Indonezijo, ki je odprl vrata za skupno izkoriščanje naftnih virov na okupiranem vzhodnem Timorju, kar je avstralska vlada razglasila za »ustvarjalni razvoj mednarodnega prava«, medtem ko je opozorila na »nesrečne okoliščine, ki obdajajo indonezijsko pridobitev prejšnjega portugalskega ozemlja. Te besede posredno namigujejo na indonezijski vdor in aneksijo vzhodnega Timorja s približno 200.000 civilnimi žrtvami, kar je bilo izpeljano z odločilno vojaško in diplomatsko podporo ZDA. Zavrnitev izpodbijanja sporazuma, ki ga je Portugalska predložila »svetovnemu sodišču«, splošno priznani odgovorni avtoriteti, je avstralski zunanji minister Gareth Evans pojasnil takole: »Ne obstaja nobena pravna zavezujoča obveznost, da ne bi priznali pridobitev ozemlja, ki je bilo pridobljeno s silo,« in dodal, da »je svet prilično krivičen prostor, onesnažen s primeri osvajanj s silo«. Premier Bob Hawke je medtem izjavil, da »velike države ne morejo napasti majhnih sosedov in se potem z njo izmuzniti« (namigujoč na Irak in Kuvajt), razglašujoč, da bodo v »novi ureditvi«, ki jo vzpostavljajo neoporečni Angloameričani, »dozdevni agresorji dvakrat premislili, preden bodo napadli majhne sosedo«, ker »bi vse države morale vedeti, da mora vladavina prava prevladati nad vladavino sile v mednarodnih odnosih« – izključujoč tiste države, katerih agresija in pokoli prinašajo dobiček Avstraliji, in druge, katerih zločine so odobrili gospodarji.

Mednarodne naftne družbe so pozdravile ta »ustvarjalni razvoj« z navdušenjem, povezujoč se, da bi izkoristile podoben hipotetični iraško-libijski sporazum o črpanju nafte v okupiranem Kuvajtu. Nič od tega ni izvabilo kakršne koli objave ali poročila. In ko je Britanija nadaljevala s prodornimi potezami, da bi postala vodilni indonezijski vojaški dobavitelj, računajoč kakšen dobiček bi lahko imela od največjega pokola glede na prebivalstvo po holokavstu, pa britanski intelektualci z najredkejšimi izjemami nekako niso mogli zbrati navdihujoče retorike o ple-

¹⁴ Glej Chomsky, op. cit., n. 1, ch. 6; Hiro, op. cit., n. 2, pp. 295, 439; glej moj članek v Peters, op. cit. n. 9.

¹⁵ *New York Times* 19 February 1991.

menitih idealih in visokih načelih, ki so jih izrekli njihovi voditelji z dozo krvoločnosti, ko je Irak napadel Kuvajt.¹⁶

Tu ni prostora, da bi ustrezno pregledali to sramoto in strahopetno razkazovanje, ki ne dajeta niti majhnega vpogleda v nastajanje svetovne ureditve.

2. Lotimo se hladne vojne. Končala se je z iluzijo, na isti način pa tudi začela. George Kennan, eden vodilnih graditeljev sveta po 2. svetovni vojni, je tudi spoštovan diplomatski zgodovinar. V svoji znanstveni študiji sovjetsko-ameriških odnosov je odkril izvore hladne vojne v razpustitvi ustavodajne skupščine januarja 1918. leta, ki je povzročila prekinitev z zahodom s »prvino dokončnosti«.¹⁷ Britanski ambasador v Rusiji sir George Buchanam je bil »globoko zaprepačen«, piše Kennan, in zagovarjal oboroženo intervencijo za kaznovanje tega zločina. To se je kasneje zgodilo in je bilo vzeto popolnoma resno; Britanija je npr. uporabila strupeni plin v 1919. letu, kar ni bila majhna zadeva kmalu po 1. svetovni vojni; njegovo uporabo je zagovarjal tudi Winston Churchill in še posebej proti »neciviliziranim plemenom«. Idealistični Woodrow Wilson je bil še posebej ves iz sebe zaradi razpustitve ustavodajne skupščine, pojasnjuje Kennan, reflektirajoč »strogo vdanost ustavnosti ameriške javnosti« in globoko razočaran nad pogledom na vlado brez pooblastil onstran bajonetov »rdeče straže«.

Nekaj mesecev prej je Wilsonova vojska razpustila »nacionalni parlament« v okupiranem Haitiju »z izvirnimi metodami mornariške pehote«, kot se je izrazil ameriški mornariški poveljnik major Smedley Butler. Razlog je bil v njegovi zavrnitvi potrditve ustave, ki so jo vsilili zavojevalci, dajala pa je ameriškim družbam pravico do nakupa haitjskih nepremičnin. Mornariško izpeljan plebiscit je uredil problem: orožje Washingtona je bilo ameriško opredeljena ustava, potrjena z 99,9% večino ob 5% udeležbi prebivalstva. Wilsonova »stroga vdanost ustavnosti« ni bila omajana s pogledom na vlado brez pooblastil onstran »bajonetov mornariških okupatorjev«; niti Kennanova. Prav nasprotno. Do današnjih dni ti dogodki nastopajo v smešnih obnovah, imenovanih »zgodovina«, kot ponazoritev ameriškega »človekoljubnega posredovanja« in njegovih težav (pri nas). Tako bi morala biti haitjska tragična zgodovina svarilna zgodba za tiste, ki zdaj »vneto sledijo operaciji Obnova upanja« v Somaliji, opozarja Robert Kaplan, spominjajoč na težave, s katerimi se srečujemo, če poskušamo »pomiriti politično skupnost v državi, ki nima temeljev moderne politične kulture«.¹⁸

Skupaj s to epizodo so iz »zgodovine« odšli tudi obnova dejanskega suženjstva, nadalje ameriški mornariški pokoli in teror, zrušenje ustavnega sistema, vzpostavitve državne teroristične sile (ameriške nacionalne straže), ki je od takrat kruto vladala nad prebivalstvom, in prevzem Haitija s strani ameriških družb, podobno kot v sosednji Dominikanski republiki, kjer so bile Wilsonove invazijske sile samo za malenkost manj zatiralske.

Wilson je torej globoko spoštovan kot velik moralni učitelj in zagovornik samoodločbe in svobode in tako zdaj lahko pretehtamo vračanje k vihravim dnevom wilsonovskega idealizma. Boljševiki so nasprotno tako poteptali naše visoke ideale, da je bila potrebna njihova nasilna zrušitev.

ZDA so tudi, zasledujoč ista visoka načela, navdušeno pozdravile »sijajno mlado revolucijo«, ki jo je izpeljal Benito Mussolini v Italiji 1922. leta, kot je

¹⁶ Alan Griffiths, Minister for Resources, Government of Australia, (official letter dated 2 February 1993).

¹⁷ G. Kennan, *Russia Leaves the War* (1956) 352–63. A. Thomas, *Effects of Chemical Warfare: A selective review and bibliography of British state papers* (1985) 33 f.

¹⁸ *New Republic* 28 December 1992. O dogodkih glej H. Schmidt, *The United States Occupation of Haiti, 1915–1934* (1971). O odnosih ZDA–Haiti v zadnjih 200 letih glej Chomsky, op. cit., n. 5. ch. 8.

ameriški veleposlanik opisal uničenje parlamenta in delavskega gibanja ter izprije-
no vladavino črnosrajčnikov. Še pozno v 1930. letu je bil Mussolini tisti »čudoviti
italijanski gospod«, kot ga je opisal človek, ki si je (neutemeljeno) lastil zasluge za
ustavo, ki je bila vsiljena Haitiju; to je bil predsednik Franklin Delano Roosevelt.
Podjetniška skupnost je bila prav tako prevzeta. Fašistična krvoločnost je bila
sprejemljiva, ker je zavirala nevarnost druge Rusije, je pojasnilo ameriško zunanje
ministrstvo. Hitlerja so podpirali kot »zmerneža« iz istih razlogov. Leta 1937 je bil
za ameriško zunanje ministrstvo fašizem združljiv z gospodarskimi interesi ZDA in
prav tako predstavljal naraven odpor »bogatih in srednjih razredov v samo-
obrambi«, v času ko so se te »nezadovoljne množice na podlagi zgleda ruske
revolucije pred seboj obrnile k levici«. Fašizmu zato »mora uspeti ali pa se bodo
množice, tokrat okrepljene z razočaranimi srednjimi razredi, ponovno obrnile
k levici«. Ameriški diplomat William Bullitt (Kennanov mentor) »je domneval, da
bi lahko samo nacistična Nemčija ustavila napredovanje sovjetskega boljševizma
v Evropo«, komentira Daniel Yergin – seveda ne z zavzetjem. Ameriški podjetni-
ški svet se je ponovno strinjal. Večje ameriške družbe so bile močno vpletene
v nemško vojaško produkcijo, občasno bogateč s pridruženjem plenjenju židovske-
ga premoženja v programu hitlerjevske arianizacije. »Ameriške naložbe v Nemčiji
so se naglo povečale po Hitlerjevem prihodu na oblast,« piše Christopher Simp-
son, naraščajoč z okrog 48,5% med letoma 1929 in 1940, medtem ko so močno
upadle povsod drugod v celinski Evropi in samo v Britaniji ostale nespremenjene.¹⁹

Kot pojasnjuje zgodovina, razlogi za hladno vojno iz let 1917–18 nimajo skoraj
nič opraviti s sovjetskimi zločini ali sovjetsko vojaško grožnjo.

Gljučni razlogi so drugod. V nemajhni meri lahko hladno vojno pojmujejo kot
razvojno stopnjo »soočnja Sever–Jug« (bolj enostavno, evropskega osvajanja sve-
ta), tako nenavadno po merilu, da je prevzela svoje lastno življenje, toda utemelje-
no na podobni logiki, kot jo je mogoče lucidno razbrati v dokumentih, načrtovanih
na visoki ravni, in drugih mednarodnih virih. Prvič, neodvisni nacionalizem
(»ultranacionalizem«, »gospodarski nacionalizem«, »radikalni nacionalizem«) je
nesprejemljiv, kakršna koli je že njegova politična barva; tretji svet mora zadržati
svojo storitveno vlogo, zagotavljajoč poceni delovno silo, vire, trge, možnosti za
investiranje in (v zadnjem času) izvoz onesnaženja itd. Drugič, razvoj, ki se zdi
uspešen v razmerah, ki bi lahko bile pomembne za revne ljudi drugod, je še bolj
gnusen zločin; krivec je »razen tega ‚virus‘, ki lahko razširi okužbo« drugam,
»gnilo jabolko«, ki bi lahko »pokvarilo ves zaboj«, kot npr. Arbenzeva Gvatemala,
Allendejev Čile, sandinistična Nikaragva in množica drugih.

Vzhodna Evropa je bila izvorni »tretji svet«, oddaljajoč se od Zahoda po pre-
lomnici, ki teče skozi Nemčijo še od predkolumbovega obdobja, ko se je Zahod
začel razvijati, Vzhod pa je postajal njegovo storitveno področje. V zgodnjem 20.
stoletju je bila večina tega področja v kvazikolonialni odvisnosti od Zahoda. Bolj-
ševiški prevzem je bil takoj spoznan kot »ultranacionalističen« in zato nesprejem-
ljiv. Nadalje je bil »virus« s precejšnjo privlačnostjo drugod v tretjem svetu.

Zahodna invazija na Sovjetsko zvezo je bila zato upravičena v obrambi pred
»revolucionarno grožnjo . . . samemu preživetju kapitalistične ureditve«, ugotavlja
danes vodilni diplomatski zgodovinar John Lewis Gaddis, ponavljajoč glavne teme
ameriške diplomacije 20. let. »Glavna ovira« za priznanje Sovjetske zveze, je
zatrjeval šef vzhodnoevropskega oddelka ameriškega zunanjega ministrstva, »je

¹⁹ Chomsky, op. cit., n. 1, ch. 1.4. C. Simpson, *The Splendid Blond Beast* (1993) ch. 5. D. Yergin, *Shattered Peace* (1977) 24–26.

svetovno revolucionarni cilj in praksa voditeljev te države.«²⁰ Ta praksa seveda ne vključuje dobesedno čiste agresije; prej gre za nesprejemljive notranje spremembe, ki bi lahko razen tega spodbudile druge, da bi sledili tej poti, kar je enakovredno agresiji.

Kremeljska zarota za prevzem svetovne vladavine je bila zato dokazana v poznejših letih, ko je priklicala nastanek drugih ultranacionalistov in virusov. Ker so ogrožali zahodno prevlado (torej »samo preživetje kapitalistične ureditve«), je bil Washington kot zaščitnik svetovne ureditve očitno upravičen uničiti jih v samoobrambi, potem ko jih je pripisal kategoriji »sovjetske ekspanzije«. Osnovno logiko je pojasnil eden vodilnih uslužbencev Kennedyjeve administracije, direktor obveščevalne službe zunanjega ministrstva Roger Hilsman, ki je pohvalno prikazal delovanje CIE pri strmoglavljenju vlade v Iranu (Mosadek) in Gvatemali (Arbenz); če komunisti ostajajo »sovražni« in uporabljajo podtalno delovanje, je pojasnil, potem se imamo pravico »zaščititi in braniti« – s strmoglavljenjem konzervativnih parlamentarnih režimov ali reformističnih demokratičnih kapitalističnih vlad in vsiljenjem smrtonosnih terorističnih držav.

Takšno razmišljanje lahko zasledujemo vse nazaj do angleške prve kolonialne osvojitve, ko je Edward I. 1282. leta pojasnil, da »bi bilo bolj primerno in ustrezno v tem času, če bi sebe in svoje prebivalstvo obremenil z žrtvami popolnega uničenja sovraštva Valižanov, raje kot da bi se v prihodnosti namesto v sedanosti soočil s trpljenjem, ki so ga povzročili s tem konfliktom«. Sovražnost njihovih služabnikov je vedno prizadela pravične, zahtevajoč neizprosne ukrepe v samoobrambi.²¹

Priznано je bilo, da je boljševisistični virus dosegel tudi same domače države. Boljševiki so poskušali napraviti neumno in nesposobno množico človeštva za prevladujočo na zemlji. Wilsonov državni sekretar Robert Lansing je posvaril, da se obračajo »na proletariat vseh držav, na neumne in mentalno zaostale, ki naj bi zaradi svoje številčnosti postali gospodarji... zelo stvarna nevarnost glede na proces socialnih nemirov povsod po svetu«. Wilson je bil zlasti zaskrbljen, da bi lahko bili »ameriški črnici (vojaki), ki so se vračali iz tujine«, okuženi z vojaškimi in delavskimi sveti v Nemčiji. Komisija za industrijske nemire, ki jo je ustanovil Lloyd George 1917. leta, je ugotovila, da je »sovražnost do kapitalizma postala del političnega prepričanja večine« rudarjev v Walesu. »Ni bilo prostora zunaj Rusije, kjer bi (februarska) revolucija povzročila večjo radost kot... Merthyr Tydfil,« je zapisal velški rudarski časopis, navdušen zlasti nad sveti delavcev in vojakov, ki so jih ustanovili boljševiki, preden so prevzeli oblast (in kasneje uničili ob prvi priložnosti). Podobno kot Wilson in Lansing je tudi komisija Lloyda Georgea zavzela »kritično stališče do situacije, ki bi se verjetno lahko razvila neposredno po vojni«.²²

Domačo fronto je bilo torej prav tako treba braniti pred »revolucionarno grožnjo« in udarci, ki jih je povzročala vladajočim. Wilsonov »rdeči strah« je uspešno spodkopal demokratično politiko, sindikate, svobodo tiska in neodvisnost misli, varujoč interese podjetnikov in njihov nadzor nad državno oblastjo. »Obramba« se je razvila povsod po kapitalističnem svetu, dobila različne oblike, kot smo že omenili, vendar vedno zagovarjana, vključno s fašizmom. Zgodba je dobila ponovno veljavo po 2. svetovni vojni, izmučeni z obrambo svobode in demokracije.

²⁰ J. L. Gaddis, *The Long Peace* (1987) 10. R. Kelley, cit. po Yergin, op. cit., n. 19, p. 20.

²¹ Hilsman, *To Move a Nation* (1967), 85 f. J. Davies, *A History of Wales* (1993) 160.

²² Chomsky, op. cit. n. 1, p. 364, in citirani viri: *Necessary Illusions*, App. II. 2.

Kot priznavajo Kennan, Gaddis in drugi resni zgodovinarji, se je hladna vojna začela v letih 1917–18, ne 1945. leta. Pred 2. svetovno vojno ni nihče imel boljševikov za vojaško grožnjo, čeprav je bilo treba virus zadrževati in po možnosti uničiti v samoobrambi, vendar je bila sprejeta skoraj ista strategija, ko se je 2. svetovna vojna končala. Do takrat se je »gnilo jabolko« povečalo z vključitvijo Vzhodne Evrope, uničujoč zahodni dostop do tradicionalnih virov. Njegova sposobnost »kvarjenja celega zaboja« se je prav tako povečala. Julija 1945. leta je glavna študija ameriškega zunanjega in obrambnega ministra opozorila na »rastoče valovanje povsod po svetu, ko navadni ljudje težijo k višjim in širšim obzorjem«. Ne moremo biti prepričani, so opomnili, da se Rusija »ne spogleduje z mislijo«, da bi se povezala s temi nevarnimi tokovi; Rusija »še ni dokazala, da je popolnoma brez tovrstnih ekspanzionističnih ambicij«. Zato v nobenem primeru ne smemo tvegati. ZSSR moramo obkrožiti z vojaškimi bazami in niti ne dovoliti deleža v nadzoru nad njenim edinim dostopom do toplega morja (Dardanelami). Ta načrt bi se lahko zdel »nelogičen«, so se ustrašili načrtovalci, vendar so zavrnilo ugovor kot plitev: to je bila »logična nelogičnost« ob upoštevanju čistosti anglo-ameriških motivov in grožnje, ki so jo Zahodu postavljale težnje navadnih ljudi, ter nevarnosti, da bi jih Kremelj lahko pospeševal.

Komunisti so sposobni »obrniti se neposredno na množice«, se je pritoževal Eisenhower. Njegov zunanji minister John Foster Dulles je obžaloval to komunistično »sposobnost, da si pridobijo nadzor nad množičnimi gibanji«, to je nekaj, česar mi ne moremo reproducirati. »Revni ljudje so tisti, na katere se obračajo, in ti bodo vedno želeli krasti bogatim« – to je velik problem svetovne zgodovine. Nekako smo ugotovili, da je težko zagovarjati našo usmeritev, da bi bogati morali ropati revne, to je problem odnosov z javnostjo, ki še ni bil nikoli presežen.²³ Ameriško mornariško izkrcanje je bilo odgovor na udar v Iraku, ki je razlil anglo-ameriški monopol nad srednjevzhodno nafto in povzročil zmedo v Londonu in Washingtonu ter pripeljal do britanske odločitve o »brezobzirni intervenciji« z vsemi sredstvi, če bi se nacionalistično gnitje razširilo na Kuvajt, kar so ZDA odobrile in zavzele enako držo do znatno bogatejših področij pod svojim nadzorom. Problem, ki je mučil Eisenhowerja, je nastal ponovno v letih 1990–91. Od Maroka do Indonezije, povsod je bilo nasprotovanje ljudi anglo-ameriški vojni moči precejšnje, ponekod pa tudi neustavljivo; v arabskih državah s kakršno koli »demokatično odprtostjo« so ga lahko komaj obvladovali, čeprav so trši diktatorji v zavezniški koaliciji (Sirija, Savdska Arabija) lahko držali pokrov nad njim. Sovražnost do anglo-ameriškega vodenja k demokraciji v arabskem svetu (kot drugod, kjer je ni mogoče nadzorovati) je docela razumljiva.

Prav tako je priznana na vseh straneh. Ko je Bush mirno gledal, ko je Sadam Husein zatrl upornike v Iraku marca 1991, je vodilna osebnost iraške demokratične opozicije, v Londonu delujoči bankir Ahmad Chalabi, izjavil, da so ZDA »pričakovale, da bo Sadam pobil upornike, z upanjem, da ga lahko kasneje zruši primeren oficir«; to je vedenje, ki je zakoreninjeno v ameriški politiki »podpiranja diktatorjev zaradi ohranjanja stabilnosti«. Njegovo presojo je potrdilo ameriško zunanje ministrstvo: cilj Washingtona, kot je poročal glavni diplomatski dopisnik New York Timesa Thomas Friedman, je »spodbuditi neko iraško hunto železne pesti brez Sadama Huseina«, to je vrnitev k srečnim dnevom, ko je »Sadamova železna pest . . . držala Irak skupaj, na veliko zadovoljstvo ameriških zaveznikov Turčije in Savdske Arabije«, da ne govorimo o šefih v Washingtonu. To bi bil

²³ Glej Chomsky, op. cit., n. 5, chs. 2.1, 3.2, o zalivski vojni glej Chomsky, op. cit., n. 1, ch. 6, »Afterword«.

»najboljši od svetov« za Washington, je zapisal Friedman – in »najslabši od možnih svetov« za iraško ljudstvo, katerega tragedija je »strašna« (Chalabi).

Ko se je hladna vojna po koncu vojnih časov zopet začela, je ZSSR sprožila novo zaskrbljenost, ki je segla čez njen »ultranacionalizem«, učinek »gnilega jabolka« in njene razširitve na druge dele evropskega tradicionalnega tretjega sveta na Vzhodu. Postala je namreč tudi velika vojaška sila. Medtem ko načrtovalci niso nikoli pričakovali neizzvanega sovjetskega napada, pa so bili zaskrbljeni, da bi se Sovjetska zveza utegnila odzvati na obnovo svojih tradicionalnih sovražnikov, Nemčije in Japonske, kar je bila po priznanju zahodnih analitikov resna varnostna grožnja, močno poudarjena v okviru sovražne ameriško vodene vojaške zveze. Razen tega je bila moč Sovjetske zveze zdaj svarilo za izvajanje sile ZDA in njenih zaveznikov; in iz svojih ciničnih razlogov je Sovjetska zveza pogosto dajala podporo tarčam ameriškega napada in podtalnega delovanja in tako ovirala »stabilnost«. Sam njen obstoj kot velike sile je zagotavljal določen prostor za neuvrščenost in omejeno neodvisnost v tretjem svetu. Manjša »gnila jabolka« ne sprožajo takšne nevarnosti.

Morali bi poudariti, da Stalinovi strašni zločini niso bili pomembni za Trumanovo administracijo. Trumanu je Stalin ugajal in ga je občudoval ter čutil, da bi se z njim dalo poslovati, dokler se bodo ZDA držale svoje poti. Kaj se je dogajalo v Rusiji, nikakor ni bila njegova skrb, je izjavil Truman zasebno, in Stalinova smrt bi bila »prava katastrofa«. Eisenhower in drugi vodilni ljudje so se s tem strinjali. Kot za množico manj pomembnih moralcev in rabljev je nesprejemljiv zločin neposlušnost; isto velja za duhovnike, ki pridigajo o »prednostni izbiri za revne«, posvetne nacionaliste v arabskem svetu, islamske fundamentaliste, demokratične socialiste ali neodvisne elemente kakršne koli vrste.

S koncem hladne vojne lahko pričakujemo, da se bo večina Vzhodne Evrope zatekla k svoji tradicionalni servisni vlogi, vračajoč se k dvostopenjskemu modelu družbe tretjega sveta z otoki ogromnih privilegijev in velike bede in brezupa. Ti otoki zdaj vključujejo večino stare *nomenklature*, ki jo favorizirajo zahodni vlagatelji, ker dobro ve, kaj je treba narediti.

3. Kot drugod v tretjem svetu Zahod vztraja pri svobodnih tržnih reformah, ki bodo obnovile tradicionalne odnose izkoriščanja in prevlade zahodnih vlagateljev. Politična osebnost, ki sprejema te zahteve, je »demokrat« (po standardni Orwellovi formuli). Boris Jelcin daje prednost kapitalističnim reformam. Zato je »demokrat«, čeprav skuša vladati z dekreti, premagujoč ustavno sodišče, medtem ko so njegovi nasprotniki, ki se zavzemajo za ustavne procese, »protidemokratični«. Ko John Major poučuje Jelcina, da je to, »kar poskušate doseči, učinkovita demokratična oblast«, kar je to, »kar mi podpiramo«, je pomen jasen poučevanemu; in Jelcinov tiskovni predstavnik razkriva, da tudi on razume pravila igre, ko pojasnjuje, da »podpora zahodnih političnih voditeljev Jelcinu kaže, da je bilo predsednikovo delovanje pravno veljavno«.

V Rusiji se imajo ustava, ustavno sodišče in parlament za ovire hitrejšim kapitalističnim reformam. Zato so razglašeni za neveljavne z utemeljitvijo, da so ostanek komunistične preteklosti. Zgodovina je bila dovolj prijazna, da je poskrbela za nekakšen »nadzorovan poskus« za preverjanje te trditve. Poglejmo El Salvador, kjer je za svobodni trg navdušenega predsednika Cristianija sicer mogoče kritizirati, toda ostaja »demokrat« z zmagovitim zagovarjanjem in zaščito ameriške politike in upanjem za prihodnost, čeprav je zavrnil zahteve ZN in pogoje za mirovni sporazum, zagotavljajoč, da bi ti pomenili krši-

tev ustave in odločitev škandaloznega sodnega sistema, za katerega so ZN zahtevali razpustitev, to je reliktove ameriško usmerjene teroristične države, ki je pobila desettisoče civilistov.²⁴

Sposobnost izogniti se razumljivosti – celo pomiritev s perečim protislovjem – je odločilni pogoj za dostojno zunanjo podobo.

Prebivalstvo v Vzhodni Evropi močno nasprotuje hitrim kapitalističnim reformam, kot jih zagovarja uradni zahodni demokrat (čigar javna priljubljenost se giblje med 60% do 36% v zadnjem letu in pol kljub hitro naraščajoči podpori za »močne voditelje«). Anketiranje Evropske skupnosti, izpeljano februarja 1993, je pokazalo, da večina Rusov, Belorusov in Ukrajincev nasprotuje premiku k svobodnemu trgu, in njihov občutek, da »je bilo življenje v komunističnem sistemu boljše«; »Rusi so prav tako hlepeli po starem političnem sistemu« (Financial Times). Gallupovo raziskovanje javnega mnenja desetih vzhodnoevropskih držav je hkrati pokazalo, da jih 63% nasprotuje »demokraciji«, kar je povečanje za 10% od 1991. leta. »Na splošno velja, čim novejša je zrušitev komunizma v državi, večje je bilo navdušenje za spremembe« (Associated Press) – to je, preden se pojavijo učinki. Drugo ameriško raziskovanje 1993 (Times Mirror Center) je ugotovilo, da Rusi dajejo prednost »močnim voditeljem« pred »demokratično obliko vlade« z 51% nasproti 31%, »skoraj natančen preobrat« rezultatov iz maja 1991. leta; »manj kot tretjina anketirancev je izbrala kapitalizem kot prihodnji model za rusko družbo, kar pomeni znižanje od 40% pred 17 meseci«. »Raziskave v skoraj vseh državah kažejo preobrat nazaj k socialističnim vrednotam, s tem da je 70% anketiranih izjavilo, da bi država morala zagotavljati delovno mesto, prav tako pa tudi nacionalno zdravstveno službo, stanovanje, izobrazbo in druge storitve« (Economist).²⁵ Toda elite povsod v tretjem svetu seveda dajejo prednost »reformam«, od katerih imajo korist; vplivni Zahod pa vztraja pri njih. Torej jih bodo zrinili skozi v imenu »demokracije«, ustrezno razumljene.

Vrnitev tega ogromnega področja k njegovi vlogi servisa po modelu tretjega sveta ponuja novo orožje nasproti domačemu prebivalstvu, kot je to hitro poudaril podjetniški tisk. General Motors namerava zapreti dva ducata tovarn v ZDA in Kanadi, vendar pa je postal največji poslodajalec v Mehiki, izkoriščajoč z mnogo odobravanja »gospodarski čudež«, ki je znižal mezde za 60% v zadnjem desetletju. Zdaj je Vzhodna Evropa prav tako dala znamenje. General Motors je odprl montažno tovarno za 690 milijonov dolarjev v Vzhodni Nemčiji, kjer so delavci pripravljani »delati daljši čas kot njihovi razvajeni kolegi v Zahodni Nemčiji« za 40% mezdo in manj ugodnosti, odobravojoče pojasnjuje Financial Times. Področje daje korporacijam nove možnosti za znižanje stroškov, zahvaljujoč »naraščajoči brezposelnosti in pavperizaciji velikega dela industrijskega delavskega razreda« zaradi napredovanja kapitalističnih reform. Poljska je celo primernejša kot Vzhodna Nemčija z 10% mezdami od tistih, ki jih zahtevajo razvajeni zahodnonemški delavci, zadržujoč to možnost »predvsem zaradi nepopustljive politike poljske vlade do delavskih sporov«, poroča Financial Times. Poljska sicer še ni docela enaka Mehiki v izvajanju državne represije nad delom, vendar pa napreduje, kot je pričakova-

²⁴ J. Lloyd, Financial Times 23 March 1993; Reuters. »Salvador leader refuses UN report« Boston Globe 23 March 1993.

²⁵ A. Brumberg, New York Times 22 March 1993; A. Hill, Financial Times 25 February 1993; Associated Press, Boston Globe 25 February 1993; Times Mirror, New York Times news service, 26 January 1993; Economist 13 March 1993.

no. Solidarnost, ljubljenska Zahoda, ko se je borila proti sovražniku, je zdaj samo še en sovražnik, podobno kot delavci doma.²⁶

Lekcije za zahodnoevropske delavce je pojasnil Business Week. Evropa se mora »vztrajno ukvarjati z visokimi mezdami in davki, krajšanjem delovnega časa, delavsko nemobilnostjo in potratnimi socialnimi programi«. Naučiti se mora lekcije od Britanije, ki je končno »storila nekaj dobrega«, odobravaljoče naznanja Economist, s pravnim oviranjem in obvladovanjem sindikatov, dvigom brezposelnosti in zavrnitvijo maastrichtske socialne listine, tako da so delodajalci zaščiteni »pred prevelikim urejanjem in premajhno prilagodljivostjo delovne sile«. Ameriški delavci morajo prevzeti iste lekcije.²⁷

Osnovne cilje je sijajno opisal glavni izvršni direktor United Technologies Harry Gray 1983. leta: potrebujemo »svetovno podjetniško okolje, ki ni omejeno z vladnim poseganjem«, kot so npr. »pogoji pakiranja in označevanja« in »inšpekcijski postopki« za varstvo potrošnikov. Dobiček za vlagatelje je vrhovna vrednost, ki ji mora biti vse drugo podrejeno. Pomen Grayeve prepovedi je bilo mogoče razbrati, ko je Svetovna zdravstvena organizacija s 118 glasovi proti enemu obsodila Nestlovo agresivno trženje otroške hrane v tretjem svetu. Reaganova administracija, ki se je dobro zavedala zdravstvene nevarnosti, je edina glasovala negativno; ZDA kot običajno kažejo pot v boju za »demokracijo«.²⁸

Gray seveda ne ugovarja tiste vrste »vladnemu vmešavanju«, ki dopušča njegovi korporaciji, nekakšni stranski veji pentagonskega sistema, da preživi. Novoliberalna retorika se uporablja selektivno kot orožje proti revnim; bogati in močni se bodo še naprej naslanjali na državno oblast.

V tej povezavi je treba razumeti tudi »trgovinske sporazume« (Splošni sporazum o trgovini in carinah, GATT; Severnoameriški sporazum o svobodni trgovini, NAFTA; in tako naprej). Premestitev proizvodnje na področja z visoko represijo in nizkimi mezdami se bo nadaljevala neodvisno od teh sporazumov, prav tako pa tudi napad na zdravstvene in okoliške standarde s podobnimi sredstvi. Toda, kot je pojasnil Kay Whitmore, šef Eastman Kodaka, NAFTA lahko »zaklene odpiranje mehiškega gospodarstva, tako da se ne more vrniti na svoje protekcionistične poti«. To bi moralo omogočiti Mehiki, da »konsolidira svoje upoštevanja vredne gospodarske reforme«, komentira Michael Aho, direktor za ekonomske študije pri svetu za zunanje odnose, namigujoč na »gospodarski čudež« za bogate, ki je oplenil revno večino. »Privlačnost« NAFTE za mnoge mehiške vladne tehokrate, poroča podjetniško časopisje, je »natančno v tem, da bi lahko zvezala roke sedanjih in prihodnjih vladam« glede gospodarske politike. Lahko prepreči nevarnost, na katero je opozorila latinsko-ameriška strateškorazvojna delavnica v Pentagonu septembra 1990. leta, ki je ocenila tekoče odnose z mehiško diktaturo kot »izjemno pozitivne«, neskajljene z ukradenimi volitvami, eskadroni smrti, lokalno torturo, sramotnim ravnanjem z delavci in kmeti itd. Vseeno so videli en oblak na obzorju: »demokracično odpiranje« v Mehiki bi lahko podvrgla preizkušnji posebne odnose, če bi na oblast prišla vlada, ki bi bila bolj zainteresirana za kljubovanje ZDA na gospodarskih in nacionalističnih temeljih«. Kot vedno je glavna grožnja delujoča demokracija.²⁹

²⁶ A. Fisher, Financial Times 20 May 1992; A. Robinson, Financial Times 20 October 1992. Primerjaj z Chomsky, op. cit., n. 5, ch. 2.5. za nadaljnjo razpravo.

²⁷ Business Week 15 February 1993; Economist 27 February 1993.

²⁸ W. McGaughey, A US-Mexico Free-Trade Agreement (1992) 16; Guest, op. cit., n. 9, pp. 530, 535.

²⁹ McGaughey, op. cit. n. 29, p. 25; M. Aho, International Affairs January 1993; Financial Times 23 March 1993; Minutes of the Pentagon Latin-America Strategy Workshop, 26/27 September 1990, p. 3.

Lahko je razumeti, zakaj je demokracija tako grozljiva ne samo v tretjem svetu, temveč tudi doma, kjer je bila vedno vladajoči nauk, da so ljudske množice »nevedni in nadležni outsiderji«, ki jih je treba »postaviti na svoje mesto«. Njihova vloga v demokraciji je zgolj biti »opazovalec«, ne »udeleženelec v akciji«, izbirajoč tega ali onega predstavnika zasebne moči, da jih vodi (volitve), potem pa se vrnejo k svojim osebnim skrbem. To so citati Walterja Lippmana, ki zastopa skrajno mejo naprednega mnenja. Na reakcionarnem koncu imamo reaganizem, ki zavrača celo gledalsko vlogo: od tod poziv k tajnim terorističnim operacijam, namenjenim, da bi domače prebivalstvo ostalo nevedno, hkrati s cenzuro in drugimi ukrepi, ki naj zagotovijo, da močna in intervenistična država ne bo prišla v neprijeten položaj zaradi hrupnih množic; sredstva, ki so dosegla nove vrhove z reaganističnimi državnimi reakcionarji, ki se pretvarjajo kot konzervativci.³⁰

Različice sporazumov NAFTA-GATT pomenijo gibanje k nazadnjaškim ciljem omejenega protidemokratskega spektra. NATA je izvršni sporazum, dosežen 12. avgusta 1992, ravno pravočasno, da bi postal važnejši problem predsedniške kampanje. Bil je omenjen, toda komaj. Trgovinski zakon iz 1974. leta je ustanovil delavsko svetovalno komisijo, utemeljeno na sindikatih, ki mora svetovati izvršni oblasti glede vsakega trgovinskega sporazuma. Komisija je bila obveščena, da je dolžna poslati poročilo do 9. septembra 1992. Besedilo tega zapletenega sporazuma pa je dobila samo en dan pred tem. Razen tega komisija opozarja, da je »administracija zavrnila uporabo kakršnega koli zunanjega nasveta o razvoju tega dokumenta in odrekla oblikovanje osnutka, ki bi bil uporaben za razlago in pripombe«. Položaj v Kanadi in Mehiki je bil podoben. Dejstva celo niso bila predstavljena. Na takšen način se približujemo dolgo iskanemu idealu: formalnim demokratičnim postopkom, ki so brez smotra, ko se državljani ne samo ne vključujejo v javno sfero, ampak imajo tudi zelo redko kakšno idejo o politikah, ki bodo spremenile njihova življenja. In upati je, da celo ne bodo vedeli, da nimajo pojma, čeprav je razvejanost ljudskih organizacij, ki so se razvile po 1960. letu, dopustila nekakšen pobeg od znanstvenega nadzora v tem primeru in pripeljala do ogromnega javnega nasprotovanja NAFTA in njeni sedanji obliki in pritiskom, ki se jim Clintonova administracija mogoče ni sposobna v celoti upreti.³¹

Struktura vladanja teži k združevanju okrog notranje moči – v zadnjih nekaj stoletjih, gospodarski moči. Proces se nadaljuje. V Financial Timesu gospodarski dopisnik BBC World Service James Morgan opisuje »de facto svetovno vlado«, ki se oblikuje: MMS, Svetovna banka, G7, GATT in druge strukture, ki služijo interesom nadnacionalnih družb, bank in investicijskih firm v »novi imperialni dobi«. ³² Ena vredna odlika teh institucij je, da niso dovzetne za ljudski vpliv, celo zavest. Delujejo v tajnosti, oblikujoč svet, ki je podrejen potrebam vlagateljev, z javnostjo »postavljeno na svoje mesto«, z odstranitvijo grožnje z demokracijo.

Ena od posledic globalizacije gospodarstva je vzpon novih vladajočih institucij, ki služijo interesom nadnacionalne gospodarske moči. Druga posledica je razširjanje dvostopenjskega socialnega modela tretjega sveta na industrijski svet. ZDA so tu spet vodilne; čeprav posebno gospodarsko, strateško in politično privilegirane, so prav tako izjemne v moči in razredni zavesti podjetniškega sektorja, ki se je lahko uprl družbeni pogodbi, ki jo je ljudsko prizadevanje doseglo drugod. Spre-

³⁰ Primerjaj Chomsky, op. cit., n. 1, ch. 12 o doktrinah od 17. stol. dalje v Angliji.

³¹ Preliminary Report, Labor Advisory Committee on the North American Free Trade Agreement, poslano predsedniškemu kongresu, 16 September 1992; B. Davis, Wall street J. 23 December 1992.

³² Weekend Financial Times 25/26 April 1992.

hod skozi katero koli ameriško mesto daje človeško podobo statistiki o podhranjenosti, otroški umrljivosti, revščini in drugih elementih tega, kar podjetniški tisk imenuje »Paradoks '92: šibko gospodarstvo, veliki dobički«. ³³

Kot geografska entiteta država lahko propade. Korporacije (družbe) igrajo drugačno igro. Proizvodnjo lahko vedno bolj predstavljajo področja z nizkimi mezdami in usmerjajo v privilegirane sektorje v globalnem gospodarstvu. Velik del prebivalstva tako postaja odvečen za proizvodnjo in morda celo za trg, drugače kot v časih Henryja Forda, ki je uvidel, da ne bo mogel prodajati avtomobilov, če njegovi delavci ne bodo imeli zadovoljive meзде v širšem nacionalnem gospodarstvu.

GATT, NAFTA in podobno se imenujejo sporazumi o »svobodni trgovini«. To je napačen opis. Prvič, pojem »trgovina« je težko uporabiti za sistem, v katerem je skoraj 40% ameriške trgovine znotraj podjetij centralno upravljanih z isto močno vidno roko, ki nadzira načrtovanje, proizvodnjo in vlaganje. ³⁴ Svetovni sistem niti od daleč ne spominja na klasični trg. Razen tega sporazumi daleč presegajo trgovino. Ena bistvenih značilnosti je zahteva po liberalizaciji financ in storitev, kar pomeni dopustiti mednacionalnim bankam, da preženejo domače nasprotnike, tako da nobena država ne more izvajati nacionalnega gospodarskega načrtovanja, kar omogoča bogatim državam, da se razvijajo, vedno za visokimi protekcionističnimi zidovi in z ekstenzivnim državnim poseganjem za zaščito gospodarjev pred uničevalnimi tržnimi učinki. Odveč je reči, da načelo Adama Smitha o »svobodnem kroženju delovne sile kot enem od temeljev svobodne trgovine« spoštujejo zagovorniki novega liberalizma tako docela kot njegov sklep, da bodo tržne sile oropale prebivalstvo, razen če se ne bo vlada potrudila, da bi preprečila takšen izid, kot mora biti zagotovljeno »v vsaki napredni in civilizirani družbi«. ³⁵

Končno, bogate sile (države) ostajajo nasprotujoče svobodni trgovini, kot so dejansko vedno bile, razen kadar začetijo, da lahko prevladajo v tekmovanju. Svetovna banka poroča, da protekcionistični ukrepi industrijskih držav zmanjšujejo narodni dohodek na jugu v približno dvakratnem obsegu uradne pomoči, same pa z močno izvozno spodbudo, večinoma usmerjeno k bogatejšim sektorjem (manj potreb, toda boljši potrošniki). V zadnjem desetletju je 20 do 24 držav, ki pripadajo OECD, povečalo protekcionizem, reaganisti pa so pogosto utirali pot v boju proti gospodarskemu liberalizmu. Takšne prakse, skupaj s programi, ki jih narekuje MMS in SB, so prispevale k podvojitvi vrzeli med bogatimi in revnimi državami po 1960. letu. V Latinski Ameriki je realna minimalna mezda strmo upadla od 1985. do 1992. leta, ko so ji bili vsiljeni neoliberalni »strukturalno prilagoditveni« programi, medtem ko je število revnih naraščalo za skoraj 50% med 1986. in 1990. letom – »gospodarskih čudežev« po tehnični terminologiji, ker je GDP naraščal (vzporedno z zunanjim dolgom), medtem ko so bogati in tuji vlagatelji obogateli. V Afriki je bil udarec celo še bolj neizprosno za celotno prebivalstvo; študija MMS ugotavlja, da so bile od 1973. do 1988. leta stopnje rasti bistveno zmanjšane v državah s programi MMS v primerjavi s spremembami v državah brez teh programov, če pustimo ob strani posledice za revno večino. Prenos virov z juga na sever obsega od 1982. do 1990. leta, kot ugotavlja Susan George, ekvivalent skoraj šestih Marshallovih planov za bogate samo s servisira-

³³ F. Norris, New York Times 30 August 1992, podjetniški del.

³⁴ P. Cowhey and J. Aronson, Foreign Affairs, America and the World 1992/93.

³⁵ Glej Chomsky, op. cit., n. 5, glej še S. George, The Debt Boomerang (1992).

njem dolgov, medtem ko so bile komercialne banke zaščitene s prenosom svojih slabih dolgov na javni sektor – ne glede na Japonsko, edino državo OECD, za katero se zdi, da sprejema kapitalistično načelo, da davkoplačevalci niso odgovorni plačevati za napake komercialnih bank.³⁶ Kot pri varčevalnih in posojilnih institucijah in razviti industriji sploh je svobodni »tržni kapitalizem« osvobojen tveganja za gospodarje, kolikor popolnoma ga je mogoče doseči.

Sedanji trgovinski sporazumi izražajo to sovražnost do neoliberalnih doktrin, ki so vsiljene revnim, da bi zagotovile, da bodo še učinkoviteje oropani. Eden primarnih ameriških ciljev je povečati zaščito za »intelektualno lastnino«, vključujoč softver, patente za zdravila itd. Ameriška mednarodna trgovinska komisija sodi, da ameriške družbe lahko dosega zasluge 61 milijard dolarjev letno iz tretjega sveta, če so ameriške protekcionistične zahteve izpolnjene v GATT-u (kot so v NAFTA), stroški za jug pa bodo prekosili ogromen dotok iz obveznosti vračanja dolgov. Takšni ukrepi naj bi zagotovili ameriškim družbam nadzor nad tehnologijo prihodnosti, vključno z biotehnologijo, ki bo, nadejati se je, dopustila zaščitenim zasebnim podjetjem nadzor nad zdravjem in kmetijstvom, in sredstvi za življenje sploh, postavljajoč revno večino v odvisnost in obupanost. Isti ukrepi so bili uporabljeni za spodkopavanje kanadske neprijetno učinkovite zdravstvene službe – »gnilo jabolko«, skoraj v sosednji hiši – z omejevanjem proizvodnje generičnih zdravil, in tako močno dvignili stroške za kanadske zdravstvene službe in povečali dobičke državno subvencioniranih ameriških družb. NAFTA prav tako vključuje zapletene pogoje s »pravili o izvoru«, s katerimi naj bi odstranili tuje tekmovalce; 200 strani pravil je namenjenih ukrepom, ki naj zavarujejo visok odstotek vrednosti, dodanih v Severni Ameriki. Sporazumi vsiljujejo mešanico liberalizacije in protekcionizma, presegajoč trgovino, načrtovani pa, da obdržijo bogastvo in moč čvrsto v rokah gospodarjev »novega imperialnega obdobja«.³⁷

Niti doma niti v tujini stvarni svet ni podoben sanjskim fantazijam, zdaj modno oblikovanih okrog zgodovine, ki se steka k nekakšnemu idealu demokracije in svobodnih trgov, kar je končna uresničitev svobode.

Pravila svetovne ureditve ostajajo takšna, kot so vedno bila: vladavina prava za šibke, vladavina sile za močne; neoliberalizem za šibke, državna oblast in poseganje za močne. V okviru kulture časti in ugleda ostajajo tradicionalne naloge: preoblikovati preteklo in sedanjo zgodovino v interesu moči, poveličevati visoka načela, ki jih mi in naši voditelji spoštujemo in zbrisati nesrečne madeže v spominu kot zgrešene dobre namene, težke izbire, ki so nam jih zadali nekateri hudobni sovražniki ali druge kategorije, znane primerno izobraženim. Za tiste, ki niso pripravljeni sprejeti te vloge, prav tako ostajajo tradicionalne naloge: kljubovati in razkrinkati nelegitimno oblast ter jo skupaj z drugimi oslabiti in razširiti prostor svobode in pravičnosti.

Težnji obstajata, kot sta skoraj vedno. Od tega, katera prevladuje, bo odvisno, ali bo to svet, v katerem bi si decentna oseba želela živeti.

Prevedel: Marjan Brezovšek

³⁶ Ibid., xvf., ch. 3. Za Latinsko Ameriko, glej UN Commission on Latin America, Report on the Americas (NAC-LA) February 1993, Excelsior (Mexico) 21 November 1992. Za Afriko, glej M. Barratt Brown and P. Tiffen (1992); International Monetary Fund, 12.

³⁷ J. Lexchi, »Pharmaceuticals, Patents, and Politics: Canada and Bill C-22« (1993) 23 Int. J. of Health Services; D. Bueckert, T. Wills, Montreal Gazette 3 December 1992; L. Diebel, Toronto Star 6 December 1992.